

50 jaar werk in het Waasland: Transcriptie

2009

Interview met Albert Meul door Hugo De Looze

25 maart 2009, Sint-Gillis-Waas

00:13 Wat deden uw ouders?

Mijn vader heeft altijd op de steenbakkerij van De Hoop, van Terneuzen, gewerkt. Dat noemde De Herleving. Daar heeft mijn vader als eerste gewerkt. En die steenbakkerij van Nederlanders, van Van Der Pijl noemde dat, die heeft bestaan tot in 1960. En dan heeft Van Der Steichel dat overgekocht. Maar ik werkte ook al lang bij Van Der Pijl en ik ben mee overgegaan naar Van Der Steichel. Daar heb ik daar altijd op de steenbakkerij gewerkt.

01:01 Waren er nog andere familieleden die op de steenbakkerij werkten?

Neen, ik en mijn vader.

01:08 Werkten er veel mensen uit de omgeving?

Veel. De steenbakkerij was in die tijd een seizoenwerk voor veel mensen. Van maart tot september, dan werd de steen gemaakt. Maar wie in de oven werkte, werkte winter en zomer. De steen werd ook in de winter afgebakken. Maar in de zomer werd er alleen steen gemaakt. Het mocht niet vriezen als ze steen maakten. De droogkamers dat ze zeggen. Ik kan daar verhalen over vertellen. In onzen tijd was de metser als hij de steen in de muur legde de negende man die aan de steen kwam met de handen.

01:55 Kan je het productieproces beschrijven?

Ja, dat kan ik gemakkelijk. Hier werd klei gewonnen. Al heel lang. Voor de oorlog 1914-18 waren hier al twee steenbakkerijen. Die waren heel klein. Klampstenen maken, noemden ze dat. Maar dan hebben de Nederlanders dan één van die twee kleine steenbakkerijen overgenomen. Die zijn er mee begonnen. Ze hebben een schone oven gezet, een ringoven. Die hebben de steenbakkerij uitgebouwd van na de oorlog 14-18 tot in 1960. En dan is Van Der Steichel begonnen.

02:47 De andere steenbakkerij is zelfstandig gebleven.

Ja, die andere steenbakkerij is zelfstandig gebleven. Die is ook wat vergroot en bijgewerkt. Dat was de steenbakkerij van De Bock van Stekene was (HDL: mevrouw De Bock). Die had geen steenbakkerij in

Rek. 091-0007009-54
BTW BE 0206.460.639

Lamstraat 113
9100 Sint-Niklaas

erfgoedcel@interwaas.be
www.erfgoedcelwaasland.be

T 03 500 47 55

De Erfgoedcel Waasland maakt deel uit van het intergemeentelijk Samenwerkingsverband Land van Waas (Interwaas) en wordt ondersteund door de Vlaamse overheid en de steden en gemeenten Beveren, Kruikebeke, Lokeren, Moerbeke, Sint-Gillis-Waas, Sint-Niklaas, Stekene, Temse, Waasmunster en Zwijndrecht.

Stekene. Van Der Steichel die in 1960 de steenbakkerij van die Nederlanders overgenomen heeft, die was directeur van de steenbakkerij van Stekene. Daarna had zijn eigendom, zijn eigen steenbakkerij.

03:24 Kan je het productieproces beschrijven?

Als wij begonnen. De klei werd aangebracht. Ne chamoteur. Dat was een machine die de klei naar de grond trok. Een chamoteur, dat ze zegden. Het model van een baggermolen. Zo werd de klei opgeschept en naar de machine gebracht. Dat gebeurde met wagentjes op een spoorwegje van 60 cm breed. In het begin met paarden maar op een einde met dieselmotoren. In de put beneden, heb ik met het eerste dieseltje gereden. Dan was ik zestien jaar. In 1942. Dat was een grote put. Daarin werd klei vervoerd. In die put lag een spoorweg.

04:52 Die "baggermolen" bracht de klei omhoog?

Neen, neen. Hij trok hem naar beneden. Dat was het verschil van sommige fabrieken. Bij Scheerders in Sint-Niklaas trok die baggermolen de grond naar omhoog. Maar bij ons, eigenlijk in de twee steenbakkerijen in 't Hol, stond de baggermolen in de put. En die trok de grond naar beneden. En daar werd hij opgeladen in de wagens en vervolgens naar de "ramp" gebracht. Daar moest hij omhoog naar het machinekot waar dat de steen gemaakt werd. De ramp was geen transportband. De wagentjes liepen op hetzelfde spoor verder, tot boven op een zolder waar ze uitgekapt werden in de machines. Dat heeft altijd met een kabel gewerkt. Een kabel die aan een bobijn werd opgewonden. Met een paard omhoogtrekken, dat ging niet.

06:04 En als die klei dan boven was?

Dan werd hij uitgegoten in "het machien". Daar stond iemand boven. Die moest dat regelen dat die grond (de klei) gelijk lag en altijd dezelfde was. En de klei kwam dan onder vier zware wielen, de brailleur noemde dat, en daar werd die gemalen, plat gemaakt, water bijgedaan en van alles. Dan kreeg men een soort pap, niet te heel slap, goed gemengeld. De klei zoals ze hem trokken, was goed. Er moest niets aan toegevoegd worden. En die pap kwam dan in de kuip terecht. Je kunt dat niet beter vergelijken dan met de worstenmolen van een beenhouwer. Hij was echter groter en stond recht en die klei kwam er langs twee kanten uit. Daar zetten ze dan de bank voor. De vorm van steen kwam uit de kuip volgens de vorm die men plaatste naargelang welke soort steen men wilde maken. De kuip was een meter of twee hoog en een omtrek van iets minder dan een meter. De klei viel er in en draaide als een worstenmolen. De klei liep in de bank. In mijnen tijd was dat een bank waar twee man aan stond. Die worst noemden ze de slak. Ze moesten die slak afdraaien met een kleine draaier. Die slak lag dan twee of drie seconden stil omdat de worst nu aan de andere kant van de bank uitkwam. Dan moest men met de grote draaier die slak doordraaien tot dat hij gespannen stond. Dan moest hij die doorduwen, doorsnijden zogezegd. En dan moest daar iemand staan die de steen aanpakte en op de wagens laadde. Dat was een bodem van een wagen op vier wielen dat op een spoor van zestig centimeter liep. Daarboven

een plank, nog een plank en nog een plank. En daarop werden allemaal stenen op gezet. Die werden dan met een paard, met vijf of zes wagens tegelijk, naar de loodsen getrokken waar ze moesten drogen. Daar werden de stenen afgezet door de gammers. Die zetten kruiskes omhoog, zo hoog tegen stapelen dat de steen daar stond te drogen. Dat waren open loodsen, alleen een dak. Met staken eraan geslagen waar ze tegen gamden (HDL: steen stapelden). Er lagen gebakken stenen onder. De pladek noemden ze dat. Daarop moesten ze gammen. Dat waren de seizoenarbeiders dat allemaal deden. In de winter werd dat niet gedaan. Het mocht niet vriezen want dan zijn de stenen allemaal kapot. Er zit in het begin nog water in. Dat water vriest er uit en die steen is allemaal kapot. Men startte in de maart en met september was dat gedaan. De gammers, die mannen in het machinekot, voor af te pakken, op de bank te zetten, dat waren allemaal seizoenarbeiders.

10:21 Waren dat mensen van hier? Landbouwers hebben in de zomer met de oogst toch veel werk?

Dat waren allemaal mensen van hier uit de omgeving. Bij de gammers waren er zelfs vrouwen. Er waren altijd drie vier vrouwen bij op de zeven gammers op ons fabriek. Dat wilde zeggen dat de machine die daar stond werk gaf aan zeven gammers. Want dat moest gepast gaan. Die zeven gammers moesten de stenen kunnen verwerken die dat machine maakte, niet minder of niet meer. Twee andere mannen sneden de stenen af en ze op de wagens laadden. Die losten elkaar om het uur af. Want dat was werken. Zwaar werk. Die stenen, van twaalf tot achttien stenen in één rij. Als je die door die draden moest stampen met die draaier. Dat was niet steen per steen. Neen, die werd eerst afgesneden met het kleine draadje. En dan liep die slak in een bank en die moest men dan doorduwen. En die moest er op een bepaalde tijd doorgeduwd worden, voor die tweede slak er was. Dat volgde altijd. Dat was hard werken. Gammers moesten er voor zorgen dat de steen weg was.

11:53 Hoelang moest die steen drogen in de loodsen?

Veertien dagen als het goed weer was. Maar die bleven ook staan omdat men een voorraad aanlegde zodat de oven in de winter verder kon. Die maanden maakte men voor een gans jaar steen. Als die droog was, kwamen de mannen van de oven, de overmannen, die opladen voor de inzetters die ze in de oven zetten. Ook op wagentjes. De gammers hadden de stenen te drogen gezet. Ze hadden de steen van de paletten genomen en stapelden steen op steen, twee of drie dik achter elkaar, zo hoog dat je er aan kon. Altijd zeker twee meter. Een hele kleine moest op het laatst omhoog springen. Ik heb het ook nog gedaan maar nu weet ik niet hoeveel stenen juist. Altijd met een gaatje tussen de stenen. (HDL: de stenen werden geschanst op elkaar geplaatst met smalle gaatjes ertussen) Een vinger dik gatje om te drogen.

13:45

In de ovenmannen had je vier verschillende: de inzetters die de stenen in de oven zetten, de uitzetters die hem uit de oven haalden, de afzetters die hem op de kade losten en de tegenladers die de gedroogde stenen in de logies gingen opladen voor de inzetters. In de oven had je vier verschillende

werkers. De laders kwamen eerst. De inzetters zetten de steen in de oven. Daar bleef hij dan veertien dagen staan, want het vuur moest rondgaan. Een groep van twee ovenmannen had de droge steen in de logies (HDL: droogloodsen) geladen. Zij voerden hem naar de inzetters. Die zetten de steen in de oven. En als het vuur er over geweest was. Dat zat altijd achter elkaar want dat was een ringoven. We waren hier aan het inzetten, dan stond het vuur ginds te branden en dan waren ze daar aan het uitzetten. Het vuur zat in een deel van de oven, de inzetters zaten hier en de uitzetters daar. Ze zaten allemaal in de oven, altijd achter elkaar. De uitzetters achter het vuur en de inzetters voor het vuur.

15:49 Dat was er warm.

Voorals als het naar de vrijdag ging gaan. Dan schoven we op naar het vuur. Soms moesten wij vrijdagmiddag stoppen omdat het te warm werd omdat we te dicht tegen het vuur kwamen.

16:05 Hoe groot was die oven?

Ik denk dat die veertien meter lang was, dan een grote draai en dan terug veertien meter. Dat waren zeven kamers met verschillende deuren hier en daar ook zeven. Als hier vuur was, waren ze daar aan het inzetten.

16:30 Hoe werd dat vuur gemaakt?

Dat was een gemetste oven met daarboven vuurschachten. Op einde was dat met mazout. In het begin was dat met kolen. En dan moest de stoker om de tien minuten er een schepje kolen in doen. Die kolen vielen tussen de stenen. Dat ging stil vooruit. Met klokken die vooruit draaiden. De steen bakt tussen de 800 à 900 graden. Ze meten dat, de zak meten noemde men dat. Dat was met een ijzeren staaf. Ze lieten die zakken tot op de steen. En als die steen centimeters gezakt was, wist men dat die gebakken was. De steen werd tot tegen de kruin van de oven opgestapeld. Ongeveer twee meter hoog. Bij het bakken zakte hij zes of zeven centimeter.

17:53 Zijn er dan nooit ongevallen gebeurd?

In de oven niet. Er is maar één dodelijk ongeval gebeurd en dat was beneden in de put waar dat ze de klei ophaalden. De wagens werden met een kabel omhoog getrokken. Ze komen naar beneden gerold met de kabel er aan. Ginder boven staat een man op de zolder die dat met een rem moeten tegenhouden. Die man was op een ogenblik vergeten dat die wagens naar beneden rolden. Een paar seconden kon hij niet aan de rem. Hij moet iets gaan doen zijn en vergeten zijn dat de wagens naar beneden gingen. De wagens komen met veel geweld naar beneden gebold. De man beneden in de put stond altijd maar te roepen: "Slaapt gij? Waar zit gij?" Die zag dat de wagens te hard bolden. Maar die wagens maakten een draai. De courbe (HDL: bocht) waar die op hetzelfde spoor kwamen als waar de geleden wagens reden. Die kabel is ineens ten einde. Die was boven vast gemaakt en spant ineens op. Die man

krijgt die over zijn hals. Hij was op slag dood. Dat is het enige ongeluk dat ik geweten heb gedurende al die jaren dat ik er gewerkt heb. Had die mens het begrip gehad: "Pas op ik moet achteruit voor die kabel". Had hij twee stappen achteruit gezet, dan was er niets geweest. Maar die stond er naar den anderen te roepen. Het waren twee goede vrienden. Dat is gebeurd. Het was nog bij Van Der Pyl. 1957 of 1958, denk ik.

19:30 De uitzetters namen de stenen uit de oven. Wat gebeurde er dan?

Allemaal met kruiwagens. In mijn jongere tijd was dat nog met houten kruiwagens. Het wiel liep ginder van voren en de steen stond hier. Met die tremen, je moest de steen altijd dragen. Zo zwaar woog dat. Dat was een grote platte kruiwagen. Er stonden 100, neen 96 stenen per keer op. Je moest wel 50 kilogram vervoeren omdat dat wiel ginder ver van voor liep. Dan is er eens iemand geweest, iemand die om de steen kwam voor mannen die bouwmaterialen verkopen. Die chauffeur had in Brussel een tentoonstelling van bouwmaterialen e.d. bezocht. Die zei tegen Van Der Pijl: "Je moet daar gaan kijken. Die kruiwagens moest je hebben in de oven hier." Van Der Pijl bestelde zo'n kruiwagen en dat was het ideaal. Hij was gemaakt van plaatijzer, lichte staalplaat. Dat woog niets. Het dik rubberen wiel liep tussen de steen. Het gewicht lag volledig op de as van dat wiel. Je was het gewicht in je handen volledig kwijt. Dan is het werk in de oven met de helft afgenomen. Meer als de helft. Dan heeft hij vier, zes kruiwagens laten bestellen. Twee reservekruiwagens er bij.

22:39 Wat werd er met de steen gedaan als hij uit de oven kwam?

Hij werd afgezet op de kade, dat is waar hij voor de verkoop in openlucht gestapeld werd. Als er een auto was, of een kar van den boer of gelijk wat, dan werd hij onmiddellijk geladen. In Stekene werd veel langs de vaart gereden met de steen. Hier in 't Hol was het allemaal met camions en karren.

23:21 Hoeveel man werkte er in totaal in de steenbakkerij?

We gaan ze eens tellen. Twee in de put. Drie in het machinekot. Dat is vijf. Zeven gammers. Dat is twaalf. Acht ovenmannen. Dat is twintig. Pakt een vijfentwintig man. In de zomer. In de winter ging er de helft weg. Dan waren er maar een paar vaste mannen die de opkuis deden en de ovenmannen. Eén man op de bureau, één bediende.

24:08 Hoe werd je betaald? Was dat wekelijks? Maandelijks?

In het begin was dat wekelijks. Dan is dat opgeschoven naar veertien dagen. We werkten per stuk, in "entreprise". In den oven, per steen zagezegd. Dat werd geteld. Zoveel duizend stenen per week deden we. Dat werd opgeschreven. De ovenmannen kregen evenveel, of dat je nu inzetters of uitzetter of je moest een dag afzetten. Want die wisselden (HDL: van taak). Dat was een dag in de oven uitzetten, dan een dag afzetten op de kade, dan een dag tegenladen van de droge steen in de logies. Maar de

inzetters, dat bleven altijd dezelfde. Dat waren de stielmannen. Dat moest je wat kennen. Zij werden niet meer betaald maar hadden het voordeel dat ze wat verder van de hete steen bleven. Zij kregen de koude steen te verwerken en stonden een beetje verder van het vuur.

25:27 Is de steenbakkerij de ganse periode dat U daar was, zo gebleven?

Ik ben zeer snel bij het ovenpersoneel terecht gekomen. Dat had een oorzaak. Ik ben in 1937 begonnen. In 1939, dan was ik zestien jaar, werden een viertal mensen van den oven gemobiliseerd voor het Belgische leger en die moesten weg. Ze zaten toen met ovenmannen tekort. Ze hebben mij op mijn zestien jaar stilletjes aan ingeschakeld. Ik moest nog niet in de oven gaan zetten, wel als tegenlader in de logies, niet uitzetten of afzetten, maar tegenladen in de logies moest ik wel doen. Een gevolg van de mobilisatie van de ovenmannen. Tijdens de oorlog heb ik wat overal wat gezeten. Ik heb zeventien maand ondergedoken gezeten in Peutie. Bij mijn vader zijn broer omdat ik niet naar Duitsland wilde. Ik werd opgeëist. Ik moest naar Duitsland. Na de oorlog ging ik naar de zagerij werken, in Sint-Pauwels, bij Dolf Thierens. Die had een schrijnwerkerij en een zagerij. Ik ging op de zagerij werken want ik was geen stielman. Een van zijn schrijnwerkers, hij had twee schrijnwerkers, ging weg. Hij zei tegen mij: "Wil je geen schrijnwerker worden. Ik zal U zoveel betalen als in de zagerij." Ik stond toen al op trouwen en zei: "Dat geeft mij niet. Ik ging in de schrijnwerkerij werden. Ik verdiende evenveel als in de zagerij maar moest wel een uurtje meer werken. Dat was goed voor mij omdat ik begon. Ik heb dat één jaar gedaan en die Thierens verkoopt zijn schrijnwerkerij aan een jonge mens die zelf begon als schrijnwerker. Ik had er gedaan natuurlijk. Ik verdiende mijn volle loon als schrijnwerker, maar dat kon die mens mij niet getalen want ik was geen schrijnwerker. Ik was het aan het leren. En dan ben ik maar terug naar de steenbakkerij gegaan. In de steenbakkerij, als ik daar kwam, pakten ze mij altijd aan. Dat was in de tijd Van Der Pijl.

Verderzetting van het gesprek na onderbreking, ook op 25 maart 2009

00:06 Hoe was de verhouding tussen de mensen die op de steenbakkerij werkten? Was dat een vriendengroep?

Neen, van sport of samen activiteiten doen, was er geen sprake. Wel eens een pintje pakken. Er was zelfs een groepje dat 's maandags altijd naar een café ging. We hadden een uur middagpauze en dan reden die naar een café, maar daar ben ik nooit bij geweest.

00:37 Om hoe laat moest je beginnen werken?

In het begin om 6.30 uur beginnen en om 8.30 uur schafttijd, eten, tot om 9 uur en dan werken tot 11.30 uur en dan middag tot 12.30 uur. Daarna om 14.30 uur terug eten en dan van 15 uur tot 16.45 uur. Dat waren lange dagen. Bij Van Der Steichel veranderde dat. Dan begonnen we om 7.30 uur, maar een

kwartier eten en 's middags maar een half uur pauze. Verder werken tot 16.45 uur. De rustperiodes waren korter waardoor je niet zo vroeg moest weggrijden (HDL: thuis vertrekken).

01:33 De meeste werknemers van de steenbakkerij waren van Sint-Gillis?

De meeste waren van Sint-Gillis. Van Der Steichel moest op een bepaald ogenblik "gammers" in Steendorp halen. Dat waren vier vrouwen. Zij stapelden de groene steen om te drogen. Ze vonden hier geen mensen voor dat werk. Dat was in de goede jaren, de jaren zestig. Zijn zoon moest iedere ochtend om die vier vrouwen met hun eigen auto in Steendorp gaan halen. Die vrouwen waren gewoon van op de steenfabrieken te werken. Het zijn daar allemaal steenfabrieken. Daar waren nog vrouwen die wilden gammen. Hier vonden ze er geen, zelfs geen mannen. Hier werkten de mensen op andere fabrieken. Dat was in de goede tijd dat er overal werk was. Steen maken was maar zes maanden werk. Ik had geen familieleden die in de steenbakkerij werkten. Ik en mijn vader, dat is alles.

03:01

Ik heb in het begin gezegd dat de metser de negende man was die de steen vastpakte. Ik zal dat eens uitleggen. De steen werd gemaakt, geprest door de molen, afgepakt van de bank en op de wagen gezet. Dat was de eerste. Dan moest hij gezet worden om te drogen. Dat waren de gammers. Dat was den tweeden. Dat werd de droge steen opgeladen door de ovenmannen. Dat is drie. Dan werd hij in de oven gezet. Dat is de vierde. Dan werd hij uitgezet door de ovenmannen. Dat is vijf. Dan werd hij afgezet op de kade, dat was de zesde. Dan werd hij opgeladen als er een wagen om steen kwam. Dat is zeven. Daar werd de steen op de grond gekapt. Hij werd door de metserdiender op de stelling bij de metser gebracht. Dat was den achtsten. En de metser was de negende man die dezelfde steen vastpakte. Nu is de metser de eerste man die dezelfde steen pakt. Door de automatisatie is er acht man van tussen gevallen. Nu loopt de steen door een droogkamer, wordt hij door een Clark (HDL: vorkheftruck) opgepakt en op pakken gezet. Die pakken worden door een Clark opgeplakt en in de oven gezet. Dan wordt hij door een Clark uit de oven gepakt. Die steen rijdt zelf door dat vuur, op wagens. Er wordt een plastic zak rond gedaan. Hij wordt door een camion opgepakt waar ook een kraan op staat. Die zet die af bij de metser. Daar staat ook een kraan en die zet de steen bij de metser. De metser is nu de eerste man die de steen aanraakt.

04:52 Welke soorten stenen werden hier in 't Hol gebakken? Alleen stenen om muren te metsen?

Ja, volle steen. Ook boerkes, een andere vorm. De rijnvorm was de kleinste steen. Dan de boerkes. Die had ongeveer dezelfde maat maar was dikker. Boerkes waren achttien op zes dik en zeven (HDL: centimeter) breed. Alleen om muren te bouwen. Bij Van Der Steichel werden ook nog snelbouwstenen gemaakt; niet bij Van Der Pijl.

05:51 Vergelijk eens met de andere steenbakkerijen in het Waasland.

De andere steenbakkerij in 't Hol was de kleinste steenbakkerij uit de streek. Wij waren de tweede kleinste. Stekene was groter. Tielrode ook denk ik, maar dat weet ik niet zo goed.

06:17 Werd de klei diep uit de grond gehaald?

Dat was elf meter. Wat je hier wel had, maar dat heb ik maar van horen zeggen, dat de klei hier veel straffer (HDL: sterker) is dan in Sint-Niklaas. Daar is dat lichtgrijs. Hier was dat blauw en hard. We hadden hier het voordeel dat ze geen bovengrond of zavel moesten wegscheppen. Dat werd allemaal tussen die klei gemengeld. Terwijl bij Scheerders men de zavel, de bovengrond, eerst van de kleilagen moest afvoeren. Daar mocht alleen de klei met een klein beetje zavel gebruikt worden. Hier werd die bovengrond met de klei gemengd, omdat de klei zo straf was, blauwe potaarde.

07:16 Zijn er vakbondsacties geweest?

We hebben enkele keren gestaakt voor de vijfdagenweek. Wij werkten toen 's zaterdags een halve dag, tot 's middags. We werkten toen 48 uur. We hebben een paar zaterdagen gestaakt voor de 40-urenweek. Dat was gezamenlijk met andere steenbakkerijen. Dat ging uit van de vakbond. Niet gaan demonstrenen. Wij staakten een zaterdag of vier, vijf. In de week werkten wij. De zaterdag die wij vrij wilden krijgen, staakten wij. Dat was bij Van Der Steichel, in de jaren zestig.

08:36 Hoe ging je naar het werk?

Met de fiets. Ik woonde maar duizend meter van de steenbakkerij, in de Kluizenmolen.

08:47 Heeft uw vrouw gewerkt?

Mijn vrouw heeft nog in een breifabriek gewerkt. Mijn moeder heeft nooit gewerkt. Wij hadden een akker of drie en nog een koe. Van die kleine boerkes toen. Haar vader had nog in de steenbakkerij gewerkt, maar in de hele kleine steenbakkerij van vroegere jaren. Hij werkte daar maar zes maanden per jaar. In de winter werkten ze op hun boerderij, tussendoor in het voorjaar en in de zomer ook. In de zomer moesten ze het koren pikken, terwijl dat je in de fabriek werkt. Mijn vrouw heeft altijd in het breigoed gewerkt tot haar 31 jaar. Dan hebben we een meisje gekregen, en daarna is ze thuis gebleven. Wij woonden dan al hier (HDL: Tybaertstraat). De boerderij was niet hier. Die was in 't Hol bij mijn ouders. Dat maakte ik mee in mijn jonge jaren. We waren wel gelukkig dat we dat boerderijtje hadden als de oorlog uitbrak. Want dan hadden we eten, melk, een varken om dood te doen, dit en dat. Veel mensen hadden dat niet. Ik was voor de oorlog al eens zo stout dat ik tegen mijn vader zei. Ons grootvader, mijn moeders vader, deed de boerderij, maar die was gestorven zodat wij de boerderij moesten doen. Ik zei tegen mijn vader: "Wat gaat je doen? Blijf je werken of ga je boeren? Alle twee ging niet. Die kruiwagen

stond klaar als je van de steenfabriek kwam, om naar de akker te rijden enz. Dat was werken. Als de oorlog gedaan was, hebben we die boerderij weg gedaan. Mijn ouders zijn dan ergens anders gaan wonen.

11:16 Het werk was dus te combineren met de gezinssituatie.

Ja.

11:30 Iedereen had zijn vaste taak. Was er toezicht op de steenbakkerij?

Dat deed de meestergast. De bediende trok hem niets aan van de arbeiders.

11:59 Wat was het zwaarste werk?

De oven, hé. Omdat de warmte er bij kwam. Ook het afdraaien van de steen was zwaar werk.

12:18 Bij de gammers waren er ook vrouwen. Gaf dat soms problemen?

Neen. Dat gaf geen problemen. Er werd wel eens gekletst enz. Die vier die van Steendorp kwamen, waren deugnieten. Maar er is niets gebeurd. Dat waren vreemden voor ons.

12:51 Heb je vriendschappen overgehouden aan het werk?

Ieder had zijn maat. We stonden altijd gekoppeld. Maar ruzie? Neen! Ja, toch eens, maar dat zal op alle fabrieken wel eens voorvallen. Wij werkten in de oven. Dat was een inzetter en waren ook drie stokers. Die stonden boven. Er moet eens een stoker tegen de meestergast gezegd hebben, dat die enen inzetter zijn vuurschachten niet goed recht zette. Die stapels waren wat gezakt door de warmte en het stoken. Eigenlijk was het de meestergast zijn fout. Hij moest dat niet verder verteld hebben. De stoker had gezegd dat die enen inzetter het niet zo goed deed. Daar was dan ruzie door ontstaan. De enen gaf den anderen een lap op zijn kaak.

14:00 Zijn er speciale voorvallen geweest?

Dat dodelijk slachtoffer! Anders zijn er geen grote dingen gebeurd. Er is wel eens een school geweest met meester De Ridder uit Sint-Gillis. Die sprak tegen zijn schoolkinderen altijd over "pootaarde". Ik zei: "Meester, het is potaarde, waar ze potten van maken. Pootaarde is voor planten, de bovengrond." Hij heeft dat toch veranderd. Hij was de kinderen iets aan het wijsmaken dat niet waar was. Het is potaarde!

15:10 Hoe is de steenbakkerij gestopt?

Wij waren nog volop aan het werken. Ik was 56 jaar als hij gestopt is. Hij had al veel gemoderniseerd. Wij hadden Clarken en dergelijke, maar hij kon niet mee met dat spel. Gelijk dat de kleine boeren er allemaal van tussen gegaan zijn, moesten er ook de kleine steenbakkerijen van tussen. Die zal in 1980 gestopt zijn. Niet omdat hij zijn kost niet meer verdiende, maar hij had een schoon vooruitzicht met Sidmar. Dat heeft hem kluiten (HDL: geld) opgebracht. Sidmar heeft die putten gebruikt om met al zijn vuil en bazaar van de hoogovens die putten te vullen. Daarmee zij die twee putten gevuld. Plus dat Sidmar nog een overeenkomst had met de steenbakkerij van Steendorp. Zij voerden die grond van hier naar ginder om er steen van te maken. Om hier nog putten te kunnen maken om nog gerief te kunnen in stoppen. Want Van Der Steichel, die mij zo lang als dat hij geleefd heeft kwam bezoeken is, heeft mij altijd gezegd: "Als ik dat geweten had, dat zij die grond (HDL: klei) naar Steendorp voerden, dan was ik steen blijven maken." Dan had Sidmar hem betaald om steen te maken. En hij had ze mogen verkopen. Omdat ze toch maar putten zouden gemaakt hebben voor Sidmar.

17:10 Hoe groot waren die putten? Hoe lang heeft men klei naar Steendorp gevoerd?

Dat ken ik niet, maar geweldig groot. Ze hebben tot over een jaar of drie klei van hier naar Steendorp gevoerd. Dan is het gestopt. Is dat fabriek gingen gestopt? Dat weet ik niet maar is het is gestopt. Of heeft Sidmar zoveel afval niet meer? Dat weet ik niet. Ze brachten dat met vrachtwagens naar hier. Dat was een firma uit Brugge die daarvoor drie of vier nieuwe, grote vrachtwagens voor had gekocht. En dat was per kilogram zoveel, want ze moesten hun altijd laten wegen bij François Van Guyse op Drieschouwen (HDL: langs provinciale baan in Kemzeke). Daar staat een weegbrug en iedere camion werd gewogen en het was zoveel per kilogram. Daar moest iedere camion gewogen worden, tussen Sidmar en hier. En van hier werd de klei op kosten van Sidmar met camions naar Steendorp gevoerd.

18:24 Wat blijft er nu nog over van de steenbakkerij?

Den oven is weg. Daar staat een huis op. De rest werd verkaveld als bouwgrond. En aan de andere kant van de straat staat een bos. Daar staan wilde takken opgegroeid. Je ziet niets meer. De kinderen van Van Der Steichel willen daar een golfterrein maken. Zij willen dat in verbinding willen brengen met het containerpark van Sint-Gillis. Dat containerpark gaat naar de industriezone. En dan zouden ze van die oude gelaagput (HDL: klei) van dat ander steenfabriek, samen met hun ding daar, een golfterrein willen maken. De aanvraag moet al goedgekeurd zijn maar het kan nog enkele jaren duren voor het zover komt. Van de putten zie je niets meer. Die zijn allemaal opgevuld.

19:35 Was de steenbakkerij goed betaald t.o.v. andere bedrijven?

De gewone mensen, de gammers enz., niet. Maar de ovenmannen, waar dat ik bij was, wij verdienen wel iets meer als dat een metserdienster verdiende. Ik bedoel niet een metser of een stielman. Zo goed

was het ook weer niet. We hadden een serieus loon omdat wij per stuk werkten. Wij werkten hard. Ons loon schommelde volgens dat we werkten.

20:24 Hoe kijk je nu terug op die periode?

Als je de oorlog niet meerekent, heb ik er bijna altijd gewerkt. Er waren betere stielen. Hier was bij ons een bakker op Sint-Gillis die bij ons kwam zagen opdat ik toch de bakkerstiel zou willen leren. Maar mijn vader reed met een mooie vrachtwagen, in 1934-1935. Daar moest ik mee gaan rijden. Daar droomde ik van. Ik ging niet naar die bakker. Ik wilde naar het gelaag (HDL: de steenbakkerij).

21:12 Is er nog iets wat je wilt zeggen? Iets wat nog niet aan bod kwam?

Neen. Ik denk dat ik verteld heb wat er ik van weet. De bediende die bij ons zat, kwam al eens naar ons gewandeld, op de middag, om te praten en zo. En op een vrijdag komt hij bij ons: "Hoe warm is het hier nu?" Wij zaten buiten. Je kon niet in de oven zitten. Hij zei: "Nu wil ik toch wel eens weten hoe warm het hier is?" En hij ging om een thermometer. Hij hing die in de oven. En een kwartier later ging hij kijken en hij zei: "Nu weet ik nog niet hoe heet dat het in de oven is, want hij gaat maar tot vijftig (HDL: graden Celcius)." Dan weet je wel hoe warm het er was. Maar het was een vrijdag. Wij gingen naar het weekend, we waren opgeschoven naar het vuur. Den oven lag stil van zaterdagmiddag. Maar de stokers, die waren met drie mensen, die waren er met het weekend, 's nachts en 's zondags. Met hun drieën zorgden die voor een permanentie. Er waren er bij die heel veel uren presteerden. Er moest altijd een stoker zijn. Op een einde, bij Van Der Steichel, was dat niet meer het geval. Als het met kolen was, moest er een stoker zijn. Toen men met mazout stookte, stonden er sproeiers op die men kon regelen. Toen hield Van Der Steichel 's zaterdags en 's zondags zelf een oogje in het zeil en moesten er geen stokers meer zijn. Hij zette die zachter dat het niet te fel brandde.

23:42

Het was voor veel mensen seizoenarbeid, behalve voor de ovenmannen. Maar de steen maken en de put, dat was seizoenwerk. Dat was overal het geval in de steenbakkerijen.

24:33 Heb je nog iets? Het was blijkbaar in alle steenbakkerijen hetzelfde. Van klei ophalen, enz.

Er was wel een verschil in. Ik weet niet hoe het op een ander was maar bij Scheerders stond de "baggermolen" (HDL: chamoteur of kleibagger) omhoog en trok hij de grond (HDL: de klei) omhoog. Bij ons trok hij de klei naar beneden. Dat was ook in Stekene het geval. Die moest dan aangebracht worden, met een machientje.